

Иванка Марковић¹

Изворни научни чланак

КРИВИЧНОПРАВНА РЕГУЛАТИВА И КАЗНЕНА ПОЛИТИКА У ОБЛАСТИ РОДНО ЗАСНОВАНОГ НАСИЉА

doi: 10.7251/GOD1739029M

***Апстракт:** У раду се анализира казнена политика законодавца и казнена политика судова у области родно заснованог насиља. С тим у вези истиче се да Кривични закон Републике Српске садржи одређени број инкриминација којима се инкриминишу поједини облици родно заснованог насиља, али да је неопходно његово усклађивање са Конвенцијом о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици. Када је у питању казнена политика судова, истиче се да је она неусклађена са казеном политиком законодавца јер не прати законска рјешења у тој области којима се настоје обезбиједити услови за адекватну заштиту жртва родно заснованог насиља.*

***Кључне ријечи:** казнена политика, родно засновано насиље, насиље над женама, насиље у породици, Кривични закон Републике Српске*

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Родно засновано насиље је глобални феномен који најчешће погађа жене и дјевојчице широм планете, у свим државама и културама, без обзира на друштвено уређење, религију, вриједности и ставове. Дешава се свакодневно и свугдје, а обим овог облика насиља никада није и неће бити са сигурношћу утврђен. Разлог оваквог стања није само у незаинтересованости надлежних институција већ и у култури ћутања која у многим

¹ Редовни професор, Правни факултет Универзитет у Бањој Луци.
E-mail: i.markovic@pravobl.org

земљама доминира када је у питању овај облик насиља. О родно заснованом насиљу се не говори јер се оно углавном дешава у породици, која се, због патријархалног начина васпитања, сматра приватном сфером живота сваког човјека у који држава не треба да се мијеша. Па и онда када се родно засновано насиље дешава ван породичног окружења, веома често се оправдава културом и традицијом која жени намеће подређену улогу не само у приватном већ и у јавном животу.² Убиства због части, због срамоћења породице, принудни бракови, генитално сакаћење жена, само су неки примјери овог облика насиља, која се скоро свакодневно дешавају у појединим дијеловима свијета. Када је у питању европски континент и земље у нашем окружењу, наведених облика родно заснованог насиља скоро и да нема, али то не значи да нема и родно заснованог насиља. Облици у којима се оно манифестује на нашим просторима углавном се свде на различите облике сексуалног насиља и насиље у породици.³

Родно засновано насиље има вишеструке и далекосежне посљедице по саме жртве и друштво у цјелини. Сматра се да су његови коријени дубоко utkани у патријархалној традицији и да се промјеном штетних родних стереотипа и укидањем родне дискриминације (дискриминације по основу пола) може утицати на смањење, односно укидање родно заснованог насиља као екстремног облика дискриминације.

2. НОРМАТИВНО УРЕЂЕЊЕ РОДНО ЗАСНОВАНОГ НАСИЉА НА МЕЂУНАРОДНОМ НИВОУ

Уочавајући значај ове проблематике, као и неопходност стварања другачијег односа према родно заснованом насиљу, међународне организације су усвојиле већи број докумената којима је утврђено да родно засновано насиље представља кршење основних људских права и слобода и да

2 Према неким подацима УН women агенције, који су објављени у медијима 2012. године, данас у цијелом свијету преко 60 милиона дјевојчица су “дјевојчице младенке”, а неких 100 до 140 милиона дјевојчица и жена је искусило сакаћење/резање женских гениталија. Више од 100 милиона дјевојчица је “нестало” због пренаталног полног одабира и преферирања мушке дјецe. Сваке године више од 600,000 жена и дјевојчица постају жртве трговине људима.

3 Према истраживању које је проведено 2013. године, 25,4% жена у Европи и Централној Азији доживјело је физичко или сексуално насиље од стране партнера или сексуално насиље од лица која нису интимни партнери. Наведено према Ресурсни пакет за одговор пружалаца здравствених услуга у Републици Српској на родно засновано насиље, 2015. године, с. 9.

је облик дискриминације жена. Документима усвојеним на нивоу Уједињених нација, Савјета Европе и Европске уније, али и у одлукама којима тијела, која прате примјену тих докумената, одлучују у појединачним случајевима кршења права која се њима гарантују, успостављени су међународни стандарди у области супротстављања насиљу над женама. Општи стандард и надређени принцип који препознаје сваки од докумената који регулише област родно заснованог насиља према женама јесте да ниједно дјело насиља према женама не смије бити опроштено. Поред кажњавања учиниоца, од држава се захтијева да обезбиједи и одговарајуће заштитне и друге мјере којима ће осигурати безбједност жртава, посебно када се налазе у ситуацијама непосредне опасности. Поред тога, државе су обавезне да успоставе широк спектар сервиса подршке у области насиља према женама како би ублажиле негативне посљедице насиља и обезбиједиле сигурност жртвама. Ови сервиси требају бити финансијски подржани од држава, а посебна пажња треба бити усмјерена потребама жена које су због неког личног или другог својства посебно рањиве и подложне вршењу насиља.

Релевантни правни акти, како на међународном тако и на националном нивоу, намећу држави обавезу да предузме активне мјере у правцу спречавања и сузбијања родно заснованог насиља и да омогући адекватну заштиту жртава овог облика насиља. Обим ове заштите одређен је схватањем појма родно заснованог насиља, односно насиља над женама. С тим у вези треба поменути Општу препоруку бр. 19 коју је Комитет за уклањање дискриминације жена усвојио 1992. године и у којој је закључио да насиље засновано на разлици полова које је усмјерено према жени зато што је жена или насиље које у већој мјери утиче на жене него на мушкарце, кад га примјењује јавна власт или ма које лице, организација или предузеће потпада под дефиницију из чл. 1 Конвенције о укидању свих облика дискриминације жена.⁴ Дакле, родно засновано насиље је облик дискриминације жена. Након тога услиједио је низ докумената којима се инсистира на успостављању таквог нормативног система који ће онемогућити било који облик дискриминације жена, односно који ће бити нормативна основа за успостављање равноправности полова у свим сферама јавног и приватног живота. Посебну пажњу заслужује Декларација о елиминацији насиља

4 Одобрена и предложена за потпис, ратификацију и приступање Резолуцијом Генералне скупштине 34/180 од 18. децембра 1979. године, а ступила на снагу 3. септембра 1981. у складу са чланом 27 (1) Према члану 1. ове конвенције израз «дискриминација жена» означава сваку разлику, искључење или ограничење у погледу пола, што има за посљедицу или циљ да угрози или онемогући признање, остварење или вршење од стране жена, људских права и основних слобода на политичком, економском, друштвеном, културном, грађанском или другом пољу, без обзира на њихово брачно стање, на основу равноправности мушкараца и жена.

према женама (DEVAW)⁵ која у члану 1. насиље над женама описује као било које дјело родно заснованог насиља које за резултат има, или може да има физичку, сексуалну или психичку штету или патњу жена, укључујући пријетње таквим дјелима, ограничење или произвољно лишавање слободе жена, без обзира да ли произлази из јавног или приватног живота. Декларација препознаје друштвену толеранцију према насиљу над женама, посебно издвајајући обичајна, традицијска, религијска и друга мишљења (члан 4, став 1) и у том смислу препоручује државама да усвоје одговарајуће мјере, посебно у области образовања, ради промјене друштвених и културних модела понашања мушкараца и жена ради елиминације предрасуда, обичаја и свих других пракси базираних на идеји инфериорности или супериорности било ког од полова као и на стереотипним улогама мушкараца и жена (члан 4, став 1, тачка ј).

У септембру 1995. године одржана је Четврта свјетска конференција о женама на којој је посебна пажња посвећена питању насиља над женама усвојена. Усвојена је Пекиншка декларација са Платформом за акцију која под насиљем над женама подразумева сваки акт насиља заснован на полним разликама који доводи, или ће вјероватно довести, до психичког, физичког или полног угрожавања или патње жена, укључујући и пријетње таквим актима, присилу или самовољно одузимање слободе, било да се то дешава у јавном или приватном животу. Сходно томе, у члану 113. се наводи да насиље над женама обухвата, али се не ограничава, на следеће: физичко, сексуално и психолошко насиље до ког долази у породици, укључујући тучу, сексуално злостављање женске дјеце у домаћинству, насиље у вези са миразом, брачно силовање, сакаћење женских гениталија и друге традиционалне поступке који шкоде женама, насиље које не долази од брачног друга и насиље у вези са експлоатацијом (тачка а); физичко, сексуално и психолошко насиље до којег долази у широј заједници, укључујући силовање, сексуално злостављање, сексуално малтретирање и заплашивање на послу, у образовним институцијама и на другим мјестима, трговање женама и присилну проституцију (тачка б) и физичко, сексуално и психолошко насиље почињено или прећутно одобрано од стране државе, гдје год да до њега долази (ц).

Питањем родно заснованог насиља бавио се и Савјет Европе и с тим у вези је усвојен низ докумената који су на специфичан начин третирали ову проблематику. Међутим, до априла 2011. године на овом нивоу није постојао ниједан правно обавезујући документ, а навјећи утицај на нормативна рјешења имала је Препорука Rec (2002)⁵ Комитета министара Савјета Европе. Препоруком се констатује да се широм Европе државе различито односе према насиљу над женама, да се још увијек дешава да насиље извршено над женом буде опроштено, па чак и у оним државама

5 Усвојена од стране УН 1993. године

које имају посебне законе о елиминисању насиља над женама, те да је то посебно случај са насиљем над женама у породици које се често занемарује и не доживљава као проблем у којем би држава требала интервенисати. Препорука садржи листу мјера које државама чланицама могу помоћи како би заштитиле жртве и спријечиле насиље над њима. Посебно су издвојене додатне мјере које се односе на насиље у породици према којима би земље чланице требало да: класификују све облике насиља у породици као кривично дјело (члан 55), ревидирају и/или повећају казне, гдје је потребно, за намјерно нанесене тешке тјелесне повреде у породици, о којем год се члану породице ради (члан 56), искључе невјерство као изговор за насиље у породици (члан 57), и, између осталог, размотре могућности за предузимање мјера којима би, у складу са чланом 58, омогућили полицији да уђе у простор у којем је особа која је у опасности, ухапси учиниоца и осигура да се он или она појави пред судом (тачка а), омогућили судству да усвоји, као мјеру заштите жртве, забрану контактирања, комуницирања са жртвом или прилажења жртви од стране починиоца, као и становање или улазак у одређена подручја (тачка б), установили обавезни протокол за дјеловање како би полиција, медицинска и социјална служба пратили исти поступак (тачка ц), промовисали проактивне службе за заштиту жртава које контактирају жртву чим је поднесена пријава полицији (тачка д), осигурали несметану сарадњу између свих релевантних институција, као што су полиција, судови и службе за заштиту жртава, како би омогућили жртви да предузме све релевантне правне и практичне мјере за примање помоћи током одређеног временског рока и без нежељеног контакта са злостављачем (тачка е) и казнили сва кршења мјера наметнутих злостављачу од стране законских тијела (тачка ф). Ове мјере представљају стандард којим би се државе чланице Савјета Европе требале руководити својим политикама за супротстављање насиљу у породици.

Залагањем невладиних организација и Европског женског лобија, који су устрајали на указивању неопходности усвајања таквог документа (European Women's Lobby, 2007: 5-6), коначно је, након вишегодишњег процеса усклађивања текста, 7. априла 2011. године, од стране Комитета министара Савјета Европе, усвојена Конвенција о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици.⁶ Значај ове Конвенције за питање нормативног уређења родно заснованог насиља је изузетан јер она представља први правно обавезујући акт у овој области. Дакле, државе потписнице ове Конвенције су дужне да своје национално законодавство ускладе са стандардима које ова Конвенција поставља у области спречавања и сузбијања родно појединих облика насиља над женама и насиља у породици.

6 Босна и Херцеговина је потписала ову Конвенцију 8. марта 2013. године, а ратификовала 7. новембра 2013. године. Ступила је на снагу 1. августа 2014. године. Назива се још и Истанбулска конвенција.

У Преамбули државе чланице Савјета Европе и друге потписнице овог документа, поред осталог, истичу да су препознали структурну природу насиља над женама као родно засновано насиље, као и да је насиље над женама један од кључних друштвених механизма којима се жене приморавају да буду у подређеном положају у односу на мушкарце као и да су жене и дјевојчице често изложене озбиљним облицима насиља попут насиља у породици, сексуалног узнемиравања, силовања, принудног брака, кривичних дјела почињених у име тзв. части и гениталног сакаћења, који представљају озбиљно кршење људских права жена и дјевојчица и главну препреку остваривању једнакости између жена и мушкараца. Према члану 1. ставу 1. сврха ове Конвенције јесте заштита жена од свих облика насиља и превенција, кажњавање и елиминација насиља према женама и насиља у породици. У члану 2. се наводи да се Конвенција односи на све облике насиља над женама, укључујући и насиље у породици, које жене погађа несразмјерно у односу на мушкарце (став 1), а државе чланице се охрабрују да примјењују Конвенцију на све жртве насиља у породици (став 2). Према овој Конвенцији „насиље над женама“ означава кршење људских права и облик дискриминације над женама и представља сва дјела родно заснованог насиља која доводе до, односно могу да доведу до физичке, сексуалне, психичке односно економске повреде односно патње за жене, обухватајући и пријетње таквим дјелима, принуду односно арбитрарно лишавање слободе, било у јавности или у приватном животу. Под појмом „родно засновано насиље над женама“ означава се насиље које је усмјерено против жене зато што је жена, односно оно које несразмјерно утиче на жене, а појам „жена“ укључује дјевојке испод 18 година старости. Под насиљем у породици, у смислу Конвенције, сматра се свако дјело физичког, сексуалног, психичког или економског насиља до којег дође у породици или домаћинству, односно, између бивших или садашњих супружника, односно партнера, независно од тога да ли учинилац дијели или је дијелио домаћинство са жртвом (став б).

Велики број директива, препорука и резолуција, које се баве насиљем према женама, је усвојен на нивоу Европске уније. Најзначајнија међу њима је Резолуција о борби против мушког насиља над женама коју је Европски парламент усвојио 2. фебруара 2006. године. Овом резолуцијом усвојена је политика нулте толеранције према свим видовима насиља над женама којем, према резолуцији, нема мјеста у цивилизованом друштву. У преамбули Резолуције наводи се да је њен примарни фокус на мушком насиљу над женама, те да је, иако се много случајева оваквог насиља догађа у кућама, мјесто гдје се насиље догоди од секундарног значаја (тачка Ц). У уводном дијелу Резолуције истиче се да се мушко насиље над женама најчешће дешава у тајности дома те да се дешава јер није одговарајуће друштвено санкционисано усљед дубоко укоријењених историјских и културних норми које доприносе легитимацији мушког насиља према женама

(тачка Ј). Резолуција препознаје и истиче да су жене често финансијски зависне од мушкараца и да ријетко пријављују насиље, а посебно насиље у породици и сексуално насиље, усљед тврдокорног мита који и даље преовладава у друштву, по којем су оне криве за насиље, или, да се ради о приватној ствари, или, да трпе јер желе да одрже везу и породицу на окупу, те да нису склоне пријавити насиље јер немају довољно повјерења у полицију, правосудни систем и центре за социјални рад (тачка р). Резолуцијом се, између осталог, тражи од држава да предузму одговарајуће мјере и побољшају заштиту и подршку жртвама и онима које су под ризиком да постану жртве насиља према женама. Резолуција, у члану 4, посебно издваја важност да се препозна значај подршке жртвама, било женама или дјечи, како би им се помогло да постану финансијски и емотивно независне од учиниоца насиља (тачка д), затим, да им се обезбиједи сва неопходна подршка, укључујући привремено становање у случајевима раздвајања или развода (члан 4, тачка е), да се жене жртве родно заснованог насиља третирају као категорија која има приоритет пројектима којима се обезбеђују друштвени станови (тачка ф), да се осигурају сигурна склоништа уз адекватна финансијска средства (тачка г), да се обезбиједи минималан приход за жене које немају других примања како би се омогућило да се реинтегришу у друштво, у сарадњи са савјетодавним центрима (тачка х), да се проводе посебни програми запошљавања како би се жртвама омогућило да се запосле и постану финансијски независне (тачка и), да се испита могућност оснивања посебних мултиагенцијских служби гдје би жртве могле на једном мјесту контактирати све службе укључене у рјешавање проблема, као што су полиција, тужилаштво, социјалне и здравствене услуге (тачка ј), да се оснују центри за бригу и подршку дјечи жена које су жртве насиља (тачка к) и обезбиједи социјална и психолошка подршка дјечи која су свједочила насиљу (тачка м).

3. КАЗНЕНА ПОЛИТИКА ПРЕМА РОДНО ЗАСНОВАНОМ НАСИЉУ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Најзначајнији облик заштите од свих облика родно заснованог насиља реализује се кроз кривичноправне одредбе којима се инкриминишу поједини облици родно заснованог насиља и предвиђају одговарајуће санкције за учиниоце. Кривични закон Републике Српске⁷ предвиђа већи број инкриминација које се могу довести у везу са појединим облицима родно заснованог насиља. Међутим, када се говори о родно заснованом насиљу најчешће се помињу кривична дјела која су управљена против полног интегритета и против брака и породице, односно силовање (члан 193.),

⁷ “Службени гласник Републике Српске”, бр. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12 и 67/13.

обљуба над немоћним лицем (члан 194.), полно насиље над дјететом (чл. 195.), обљуба злоупотребом положаја (члан 196.), навођење на проституцију (члан 198.), трговина људима (члан 198а.), трговина малољетним лицима (198б.) и насиље у породици или породичној заједници (члан 208.).⁸ Дакле, у питању су кривична дјела којима се инкриминише сексуално насиље и насиље у породици. Треба рећи да у Републици Српској, поред кривичноправне заштите од насиља у породици, постоји и прекршајноправна заштита која се реализује у складу са одредбама Закона о заштити од насиља у породици. Овај закон донесен је са циљем обезбјеђивања хитног и ефикасног поступка у којем ће се доносити хитне мјере заштите и заштитне мјере, а све у циљу пружања хитне и адекватне заштите жртвама насиља у породици.

На основу реченог може се закључити да је казнена политика законодавца у погледу превенције и сузбијања родно заснованог насиља посљедњих година доживјела значајне промјене. Оне су започеле ступањем на снагу Кривичног законика Републике Српске 2000. године, којим су извршене измјене у концепцији сексуалних деликата. Прије свега укинута је брачна и полна дискриминација, чиме су створени услови за кажњавање учинилаца наведених дјела која су учињена од стране брачног партнера. Уведене су нове квалификаторне околности и повећане казне што такође говори о једном другачијем односу законодавца према овим дјелима. Уведено је и кривично дјело насиље у породици или породичној заједници чиме је законодавац напokon послао поруку јавности да насиље у породици није приватна ствар појединца, већ озбиљно кршење основних људских права и слобода које се више не може скривати иза зидова породичне тајности. Међутим, треба рећи да на креирање законодавне казнене политике у области родно заснованог насиља утичу многобројни фактори. Међу њима свакако значајну улогу има однос друштва према дискриминацији жена уопште, а поготово када се ради о овом облику дискриминације, који је условљен културом, религијом, традицијом итд. Не смије се заборавити ни утицај међународне заједнице која, кроз међународне документе, намеће одређене правне стандарде и поставља захтјеве државама у погледу облика и структуре кривичноправне заштите. Најбољи примјер таквог утицаја јесте тзв. Истамбулска конвенција која је државама чланицама наметнула обавезу да путем националног законодавства инкриминишу и оне облике

⁸ У Кривичном закону Републике Српске постоје и друге инкриминације које се могу довести у везу са родно заснованим насиљем, нпр. повреда равноправности грађана (члан 162), повреда основних права радника (члан 226) и повреда права при запошљавању и за вријеме незапослености (члан 227). Међутим, најчешће се у овом контексту спомињу наведена кривична дјела.

родно заснованог насиља који нису обухваћени националним законодавством, као што је нпр. генитално сакаћење жена, принудни брак, ухођење и сексуално узнемиравање. Државе чланицу су дужне да своју казнену политику у области родно заснованог насиља прилагоде овим захтјевима. Поред обима и структуре кривичноправне заштите појединих врједности, значајан показатељ казнене политике једне државе јесте и висина предвиђених казни. Могло би се рећи да висина прописане казне за поједино кривично дјело показује однос законодавца према заштићеном добру. Када су у питању лична добра човјека, највећа мјера казне прописана је за умишљајно лишење живота, јер се живот човјека (бар декларативно) сматра најзначајнијим добром човјека које заслужује и најјачу кривичноправну заштиту. Предвиђајући санкцију за конкретно кривично дјело законодавац води рачуна не само о значају заштићеног добра, већ и о апстрактној тежини дјела, различитим његовим облицима, односно привилегованим и квалификованим облицима, као и о другим околностима које су значајне за законско одмјеравање и прописивање посебног минимума и максимума казне.

Када је у питању законско одмјеравање казне за постојећа кривична дјела родно заснованог насиља, треба рећи да законска рјешења у том погледу пружају могућност адекватне заштите од родно заснованог насиља. Тако нпр. за основни облик кривичног дјела силовања (члан 193. став 1.) законодавац прописује казну затвора од двије до десет година, док за теже облике дјела прописује казну затвора од три до петнаест година, односно казну затвора најмање десет година.⁹ Ако се има у виду да је општи минимум и максимум казне затвора постављен у распону од тридесет дана до двадесет година онда се за овако постављену казнену политику у погледу кривичног дјела силовања може рећи да је адекватна. При томе се не смије изгубити из вида да законодавац приликом предвиђања казnenих оквира мора водити рачуна не само о појединим облицима конкретног кривичног дјела већ и о односу између појединих заштићених добара, односно казnenим оквирима који су постављени за друга кривична дјела којима се штите нека друга добра или врједности. Тако је нпр. за кривично дјело убиств-

9 Основни облик кривичног дјела подразумијева насилно вршење обљубе или друге полне радње. Међутим, ако је оно праћено посебним квалификаторним околностима као што је нпр. вршење дјела од стране више лица, на нарочито свиреп или понижавајући начин, према малољетном лицу или је дјелом проузрокована тешка тјелесна повреда или трудноћа силованог женског лица, предвиђена је казна затвора од три до петнаест година, а уколико је наступила смрт силованог лица казна је затвор од најмање десет година. У посљедњем случају имамо предвиђену исту мјеру казне као и за тешко убиство иако је смртна посљедица код кривичног дјела силовања резултат нехата учиниоца, а не умишљаја као код тешког убиства. Дакле, законодавац је ове ситуације формалноправно, прописаном казном изједначио.

ва као основно кривично дјело из групе кривичних дјела против живота и тијела предвиђена казна затвора од најмање пет година (дакле, максимум је двадесет година). Самим тим, казна за основни облик кривичног дјела силовања мора бити мања од казне предвиђене за убиство, јер је и силовање лакше кривичног дјело од убиства. За најтежи облик кривичног дјела силовања, као што је већ речено, предвиђена је казна затвора најмање десет година, односно иста мјера казне затвора као и за тешко убиство. Из овога се може закључити да законодавац овај облик родно заснованог насиља третира као тежи облик криминалитета.

Кривично дјело обљуба над немоћним лицем (чл. 194.) представља инкриминацију којом се штити од сексуалног искориштавања душевно болесно, недовољно душевно развијено, душевно поремећено или немоћно лице. У питању је вршење обљубе без употребе принуде, кориштењем наведеног стања пасивног субјекта. Као и у претходном случају и овдје законодавац прави разлику између основног и тежих облика дјела, предвиђајући за основни облик дјела казну затвора од једне до десет година, а за теже облике казну затвора најмање пет, односно најмање десет година. По висини предвиђених казни може се закључити да законодавац прави малу разлику између ових облика родно заснованог насиља.

У контексту родно заснованог насиља неопходно је поменути и кривично дјело обљуба злоупотребом положаја (члан 196). Наведено дјело према својој суштини представља својеврстан облик злоупотребе положаја надређености, односно положаја из којег учиниоцу произилазе одређена овлаштења да одлучује о статусу или правима пасивног субјекта. Стога је ово кривично дјело у садашњем тренутку изузетно значајно, мада је у пракси недовољно примијењено. Ово дјело је, због начина извршења, лакше од кривичног дјела силовања и законодавац је за њега предвидио и мању мјеру казне. За основни облик дјела предвиђена је казна затвора од шест мјесеци до пет година, док је за тежи облик дјела предвиђена казна затвора од једне до осам година. Као и претходне инкриминација и ово кривично дјело је полно неутрално, што значи да извршилац дјела и пасивни субјекат могу бити лица оба пола, односно да учинилац и пасивни субјекат могу бити лица истог пола. У пракси се ово дјело врши углавном према лицима женског пола због друштвено наметнуте улоге подређености, како у приватном тако и у јавном животу.

Специфичну инкриминацију у области родно заснованог насиља представља кривично дјело полно насиље над дјететом (чл. 195) јер се овим дјелом првенствено штити полни интегритет дјеце. Обзиром да се најчешће као жртве овог деликта јављају дјевојчице, потпуно је оправдано и ово кривично дјело сврстати у категорију дјела родно заснованог насиља. Као и претходни деликти и ово кривично дјело има неколико различитих

облика, при чему основни облик дјела инкриминише добровољну обљубу са дјететом, док су остали облици дјела праћени неким квалификаторним околностима. За основни облик дјела предвиђена је казна затвора од једне до десет година, док за теже облике дјела законодавац предвиђа казнене оквире од три до петнаест, од пет до петнаест, најмање пет и на крају најмање десет година казне затвора или дуготрајни затвор. Последња мјера казне предвиђена је за случај када усљед претходних облика наступи смрт дјетета. Дакле, према висини запријеђене казне овај облик дјела је у потпуности изједначен са тешким убиством.

Посебан облик манифестације родно заснованог насиља свакако је насиље у породици или породичној заједници које је инкриминисано одредбом члана 208 Кривичног закона. Основни облик дјела (став 1), за који је предвиђена казна затвора од три мјесеца до три године, врши онај ко примјеном насиља, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, тјелесни интегритет или душевно здравље члана своје породице или породичне заједнице, и тиме доведе до повреде физичког или психичког интегритета пасивног субјекта. Дио законске одредбе ...“и тиме доведе до повреде физичког или психичког интегритета пасивног субјекта“.. представља објективни услов инкриминације. Дакле, уколико није дошло до повреде психичког или физичког интегритета (при чему се мисли на лакшу повреду) постојаће прекршај у смислу Закона о заштити од насиља у породици. Ово представља основни критеријум за разликовање насиља у породици као прекршаја од насиља у породици као кривичног дјела. Тежи облик дјела (став 2) са предвиђеном казном затвора од шест мјесеци до пет година постоји у случају када је учинилац основног облика дјела користио оружје, опасно оруђе или друго средство подобно да тијело тешко повриједи или здравље наруши. Ако је усљед претходних облика дјела наступила тешка тјелесна повреда или тешко нарушавање здравља или су она учињена према лицу млађем од 18 година или у присуству лица млађег од 18 година, учинилац ће се казнити затвором од двије до десет година (став 3). Међутим, ако је усљед наведених облика дјела наступила смрт члана породице или породичне заједнице, учинилац ће се казнити затвором од три до петнаест година (став 4). Најтежи облик дјела са предвиђеном казном затвора од најмање десет година постоји у случају кад учинилац лиши живота члана породице или породичне заједнице којег је претходно злостављао (став 5). Законодавац је предвидио новчану казну или казну затвора од три мјесеца до три године за оног ко прекрши мјере заштите од насиља у породици које му је суд одредио на основу закона (став 6). Специфичност овог кривичног дјела огледа се у чињеници што оно може бити извршено само између чланова породице или породичне заједнице. Стога је било изузетно битно одредити круг лица која се сматрају чланом породице или породичне заједнице, јер је ово кривично дјело управљено на заштиту од насиља

које се врши у породици или породичној заједници, односно насиља које врши један члан породице или породичне заједнице према другом члану породице или породичне заједнице. Према изричитој одредби члана 208. став 7. Кривичног закона, чланом породице или породичне заједнице, у смислу овог кривичног дјела, сматрају се супружници или бивши супружници и њихова дјеца и дјеца сваког од њих, ванбрачни партнери или бивши ванбрачни партнери, њихова дјеца или дјеца сваког од њих, сродници по тазбини закључно до другог степена без обзира на чињеницу да је брачна заједница престала, родитељи садашњих и бивших брачних и ванбрачних партнера, сродници из потпуног усвојења у правој линији без ограничења, а у побочној закључно са четвртим степеном, као и сродници из непотпуног усвојења, лица која везује однос старатељства, лица која живе или су живјела у истом породичном домаћинству, без обзира на сродство, те лица која имају заједничко дијете или је дијете зачето, иако никада нису живјела у истом породичном домаћинству.

Поред низа инкриминација које предвиђа Кривични закон Републике Српске, а које су усмјерене на заштиту од појединих облика родно заснованог насиља, битно је поменути да овај закон, поред казни које су предвиђене за поједине облике кривичних дјела, предвиђа и могућност да се учиниоцима тих кривичних дјела изрекну и неке мјере безбједности, међу којима посебну пажњу заслужују мјера безбједности забрана приближавања и комуникације са одређеним лицем (члан 62а), обавезан психосоцијални третман (члан 62б) и удаљење из заједничког домаћинства (62в).

За разлику од казнене политике законодавца у погледу родно заснованог насиља која се посљедњих година постепено прилагођава захтјевима и стандардима који су успостављени у овој области на међународном нивоу, казнена политика судова која се огледа у врсти и висини изречених казни и других кривичних санкција учиниоцима кривичних дјела родно заснованог насиља се веома споро мијења.

Одмјеравање казне за конкретно кривично дјело које представља родно засновано насиље судови проводе у сваком конкретном случају, на основу општих правила о одмјеравању казне. Овим правилима је дефинисано да суд одмјерава казну у границама прописане казне уважавајући при томе сврху кажњавања и олакшавајуће и отежавајуће околности сваког конкретног случаја које омогућавају да казна буде већа или мања у оквиру прописане казне. Не треба при томе заборавити ни одредбе о ублажавању казне, односно могућност изрицања казне испод посебног минимума предвиђене казне, као и одредбе које омогућавају да се учинилац дјела ослободи од казне. Изречена казна по правилу треба да представља објективну оцјену конкретне друштвене опасности конкретног кривичног дјела те мора постићи своју сврху – специјалну и генералну превенцију, а при томе и адекватну сатисфакцију за жртве кривичног дјела.

О казненој политици судова може се говорити само на основу пра-

воснажно изречених пресуда којима је учиниоцу кривичног дјела изречена кривична санкција. Обзиром да се родно засновано насиље углавном манифестује као сексуално насиље направљен је увид у неколико пресуда Окружног суда у Бањој Луци за период од 2006. до 2014. године. За квалификовани облик кривичног дјела силовања (члан 193. став 2.) овај суд је донио двије пресуде којима је изречена казна затвора од 1 године и 9 мјесеци¹⁰, односно казна затвора од 2 године¹¹. За исто кривично дјело 2007. године је изречена казна затвора од 1 године¹², 2008. године изречена је казна затвора од 5 година¹³, 2011. године казна затвора од 15 година¹⁴, 2012. године казна затвора 4 године и 10 мјесеци (споразум о признању кривиче)¹⁵ и 2013. године казна затвора 3 године¹⁶. Прописана казна за овај облик кривичног дјела је до 2010. године била казна затвора од 3 до 15 година, од 2010. године до 2013. године казна затвора најмање 5 година, а од 2013. године опет је предвиђена казна затвора од 3 до 15 година. Ако се изречене казне упореде са прописаном казном лако је уочити да је суд у већини случајева изрекао казну затвора испод посебног минимума, односно минималну мјеру казну, што значи да је у већини случајева суд нашао постојање особито олакшавајућих околности на основу којих је ублажио казну, односно суд је у конкретним случајевима нашао постојање олакшавајућих околности на основу којих је изрекао казну затвора ближе минимуму.

Када је у питању тежи облик кривичног дјела обљуба над немоћним лицем (члан 194. став 2.) Окружни суд у Бањој Луци је у току 2010. године донио три пресуде којима је у два случаја изрекао казну затвора од 3 године¹⁷ и казну затвора од 2 године¹⁸, 2013. године (покушај дјела) изречена је казна затвора од 2 године (првооптуженом) и казна затвора од 3 године (другооп-

10 Пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 011-0-К-06-000 054 од 08.09.2006. године

11 Пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 011-0-К-06-000 071 од 19.10.2006. године

12 Пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 011-0-К-07-000 031 од 01.06.2007. године преиначена одлуком Врховног суда и изречена казна затвора од 3 године

13 Пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 011 0 К 08 000 005 од 16.04.2008. године

14 Пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 11 0 К 008186 11 К од 05.12.2011. године

15 Пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 11 0 К 008737 12 К од 15.06.2012. године

16 Пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 11 0 К 010523 12 К од 28.01.2013. године

17 Пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 11 0 К 002495 10 К од 24.03.2010. године и пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 11 0 К 002905 10 К од 26.04.2010. године

18 Пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 11 0 К 005366 10 К од 27.12.2010.

туженом)¹⁹ и 2014. године казна затвора 3 године.²⁰ За ово кривично дјело је до 2010. године била предвиђена казна затвора од 3 до 15 година, а од 2010. године предвиђена је казна затвора најмање 5 година. Дакле, као и у претходном кривичном дјелу суд је изрицао минималну казну или ублажену казну. Интересантно је напоменути да у посматраном периоду у Окружном суду у Бањој Луци није било случајева кривичних дјела обљубе злоупотребом положаја иако су према подацима Окружног тужилаштва у периоду од 2010. до 2013. године примили 9 кривичних пријава за ово кривично дјело.

Слична ситуација у погледу одмјеравања казне за наведена кривична дјела је и у другим судовима. Углавном се изричу минималне мјере казне или се на основу особито олакшавајућих околности казна ублажава. Заправо, чини се да казнена политика судова у овој области није усклађена са казненом политиком законодавца.

Неусклађеност казнене политике судова са казненом политиком законодавца посебно долази до изражаја у односу на насиље у породици као посебан облик родно заснованог насиља. С тим у вези извршена је анализа 97 пресуда које су донесене у периоду од 2012. до 2015. године у судовима Републике Српске. Резултати анализе показују да је у посматраних 97 случајева изречено 56 условних осуда, 19 новчаних казни, 14 казни затвора у трајању углавном 3 или 6 мјесеци, 1 судска опомена, у 4 случаја оптужба је одбијена због одустанка тужиоца до завршетка главног претреса и у 3 случаја је оптужени ослобођен од оптужбе. Према правилима о одмјеравању казне као олакшавајуће или отежавајуће околности вреднује се степен кривичне одговорности, побуде из којих је дјело учињено, степен повреде или угрожавања заштићеног добра, околности под којима је дјело учињено, итд. Међутим, читајући пресуде нисмо наишли ни на један случај у којем је директан умишљај, упорност при извршењу дјела, чињеница да је дјело извршено према више чланова породице или да је извршено на јавном мјесту (улици, кафићу) вреднована као отежавајућа околност. Углавном се наводе само олакшавајуће околности и то најчешће животна доб учиниоца, при чему се некада као олакшавајућа околност узима младост, а некада старост извршиоца, његово коректно држање пред судом, а често се као олакшавајућа околност наводи и да је породичан човјек и отац малољетне дјеце иако је дјело извршио управо према дјечи или у њиховом присуству. Стиче се утисак да судови траже и изналазе начин да учиниоцу изрекну што мању мјеру казне, односно условну осуду, занемарујући при томе чињеницу да изречена казна, поред специјалне превенције мора имати ефекат и генералне превенције. Изузетно благом казненом политиком судови шаљу поруку јавности да насиље

19 Пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 11 0 К010970 12 К 11 од 13.05.2013. године

20 Пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 11 0 К 013925 14 К од 12.06.2014. године

у породици не представља значајну повреду основних права и слобода човека и грађанина, што може имати значајне посљедице у спречавању овог облика родно заснованог насиља. С друге стране, жртве овог облика родно заснованог насиља губе повјерење у правосудни систем и могућност остваривања прокламоване заштите, те често одустају од пријављивања ових кривичних дјела. Поред изузетно благе казнене политике примијећено је да постоји знатно одступање од законских рјешења у погледу правне квалификације дјела. Тако се нпр. у случајевима у којима је дјело извршено употребом оружја, опасног оруђа или другог средства погодног да тијело тешко повриједи или здравље наруши или када је дјело извршено у присуству дјете или према дјети, примјењује основни облик дјела иако је очито да се ради о тежим облицима дјела. Исто тако, изостаје и примјена мјера безбједности које су управо у циљу заштите жртава кривичних дјела са елементима насиља и уведене у наш кривичноправни систем.

4. ЗАВРШНЕ НАПОМЕНЕ

Казнена политика једне државе у односу на родно засновано насиље не огледа се само у висини прописане казне или у висини изречених казни, већ и у броју и разноврсности инкриминација којима се обезбјеђује заштита од различитих облика родно заснованог насиља. Анализом одредаба Кривичног закона које се доводе у везу са овом проблематиком, долази се до закључка да је значајан број облика родно заснованог насиља још увијек изван кривичноправне регулативе. Ту првенствено мислимо на генитално сакаћење жена, принудни брак, ухођење и сексуално узнемиравање који према свим релевантним међународним документима представљају облике родно заснованог насиља који морају бити обухваћени казненом политиком једне државе. С тим у вези напомињемо да Република Српска у наредном периоду мора своје кривично законодавство прилагодити савременим тенденцијама и захтијевима које пред њу поставља Конвенција о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици. Поред тога неопходно је обезбиједити услове за адекватну казнену политику судова у овој области. Нулта стопа толеранције у односу на све облике родно заснованог насиља мора бити водила у одмјеравању казне учиниоцима ових дјела. Да би се то постигло, мора се промијенити однос правосудних институција према овом облику криминалитета, а то се може постићи едукацијом и стварањем друштвеног окружења у којем ће се родно засновано насиље третирати као озбиљно кршење основних људских права и слобода.

Ivanka Marković²¹

Gender-based violence – criminal legislation and sentencing policy

Abstract: *The paper deals with legislator's and courts' criminal policy in the field of gender-based violence. There are several gender-based criminal offences prescribed by The Criminal Code of Republika Srpska. Still, full harmonisation with the Council of Europe's Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence regarding these offences is needed. Also, courts' sentencing policy is not harmonized with legislation – they are not fully applying legal standards needed for adequate protection of gender-based violence victims.*

Key words: *sentencing policy; gender-based violence; violence against women; domestic violence; Criminal Code of Republika Srpska.*

21 PhD full professor at the Faculty of Law, University of Banja Luka

Литература:

Законски и други прописи

1. Кривични закон Републике Српске, “Службени гласник Републике Српске”, бр. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12 и 67/13.
2. Закон о заштити од насиља у породици, „Службени гласник Републике Српске”, бр. 102/12, 108/13, 82/15.
3. Конвенција Савјета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, „Службени гласник БиХ-Међународни уговори”, број 19/13

Пресуде

1. Пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 011-0-К-06-000 054 од 08.09.2006. године
2. Пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 011-0-К-06-000 071 од 19.10.2006. године
3. Пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 011-0-К-07-000 031 од 01.06.2007. године преиначена одлуком Врховног суда и изречена казна затвора од 3 године
4. Пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 011 0 К 08 000 005 од 16.04.2008. године
5. Пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 11 0 К 008186 11 К од 05.12.2011. године
6. Пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 11 0 К 008737 12 К од 15.06.2012. године
7. Пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 11 0 К 010523 12 К од 28.01.2013. године
8. Пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 11 0 К 002495 10 К од 24.03.2010. године и пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 11 0 К 002905 10 К од 26.04.2010. године
9. Пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 11 0 К 005366 10 К од 27.12.2010.
10. Пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 11 0 К010970 12 К 11 од 13.05.2013. године
11. Пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 11 0 К 013925 14 К од 12.06.2014. године